

NAUJOJI VILTIS / THE NEW HOPE (Chicago)
LITHUANIAN JOURNAL OF POLITICS AND CULTURE

Leidėjai: Lietuvių Studentų Tautininkų Korporacija "Neo-Lithuania" ir
Amerikos Lietuvių Tautinė Sąjunga

Vytautas Abraitis, vyr. redaktorius

Redakcinė kolegija: Algirdas Budreckis, Antanas Butkus, Stasys Santvaras.

Techniškas redaktorius Vytautas Gedgaudas

Viršelis ir vinjetės dailininko Juliaus Špakevičiaus

Rankraščius ir paminėti knygas siųsti redaktoriaus adresu: V. Abraitis,
P. O. Box 351071, Palm Coast, Fl. 32035.

Administracija (Business Office): 1005 Sherwood Road, La Grange
Park, Ill. 60525. Tel. (312) 354-7374. Administratorius (Business
Manager): Oskaras Kremeris.

Tekstą rinko ir spaudai paruošė VILTIS, Cleveland, Ohio.

Spaudė M. Morkūno spaustuvė, Chicago, Ill.

Viršelį darė dail. Julius Špakevičius.

Viršelio prezidentų (Antano Smetonos, dr. Kazio Griniaus ir Aleksandro
Stulginskio) portretai — detalės iš dail. Adomo Varno 1922 m.
sukurtų pašto ženklų, skirtų Lietuvos nepriklausomybės pripa-
žinimui de jure.

Printed in the U.S.A.

Šio numerio kaina \$5.00

ANTANAS SMETONA IR KAS TOLIAU

ALGIRDAS J. GREIMAS

"O kam iš viso Lietuvoje buvo reikalingas Antanas Smetona? — Tam, kad visi, dar net iki šiol, galėtų jį neigti, ir kad jisai, savo pastovumu, galėtų teigti Lietuvos nepriklausomybę".

Algirdas J. Greimas

Nerimta, net juokinga pradėti rimtus apmąstymus apie rimtus reikalus savo paties citavimu. Tačiau ši aforistinio pobūdžio citata yra iš tiesų provokacija. Ją man prisiminimui atsiuntė mano labai senas draugas Vytautas Abraitis, lyg ir norėdamas patikrinti — gal ir pasitikrinti — ar po keturiasdešimties metų, kiekvienas savaip klostęs savo gyvenimą, kovojęs ant skirtingų barikadų, mes pastoviai taip pat galvojame apie esminius mūsų tautą liečiančius klausimus. Plačiau paėmus: ar galima, tiek vandens šešupe nubėgus, be aistrų ir retorikos pasakyti ką nors objektyvaus apie tą Lietuvos reikšmingą periodą, sujungiant asmenišką paliudijimą su istorine interpretacija?

Dvi kliūtys sunkina šias užmačias. Visų pirma, vargu ar verta tokius apsvaistymus skirti ano meto vidaus kovų arriere-garde'ininkams, nieko neužmiršusiems ir nieko neišmokusiems: galima tik nuolaidžiai šypsotis, kalbant apie Antano Smetonos vertinimą, iš krikščionių demokratiškumo, krokodilo ašaromis apverkiančio jų surengto 1926 m. gruodžio perversmo neteisėtą pasisavinimą. Liaudininkų ar socialdemokratų argumentai svaresni, bet ir su jais nebeverta toliau šokti džiaugsmingą mirties šokį prie prarastos valstybės lavono. Leiskite mirusiems palaidoti savo mirusius!

Reikia tad kreiptis į gyvą tautą, į Vilniuje budinčius lietuvius, į jaunąją išeivių kartą, nieko nesuprantančią, kas buvo ano meto Lietuva, kodėl galima ja didžiulotis. Tačiau kaip kalbėti apie Smetoną — prezidentą, nekalbant apie valstybę, valstybingumą?

Apie Antaną Smetoną kaip žmogų sunku ką nors aiškaus pasakyti: net ir salioninių gandų pasaulėlyje — neminint po-

nios Sofijos keleto nukrypimų nuo tradicinės ano meto moralės — apie jį nieko blogo nesigirdėjo, niekas jam nei finansinių skandalų, nei "lašinių skutimų", nei sąskaitų Šveicarijos bankuose, nei paleistuvysčių neprikišinėjo. Gal tik šaunumo jam šiek tiek trūko: jo oficialus biografas, Kazimieras Binkis, mėgdavo pasakoti, kaip jis bandė pagražinti savo herojaus jaunystę, įterpdamas, kad, jis, norėdamas vesti bajoraitę, jai visų pirma "vaiką įtaisė", tačiau cenzūra net ir to nepraleidusi. Visa tai reiškia, kad žmogus jis buvo, jei ir ne iškilus, tai bent padorus. Ir tai daug. Tokiu būdu iš neigiamų bruožų nebuvimo galima atstatyti teigiamo personažo portretą.

Lieka tad tik bandyti keliais šikais apibrėžti jo kaip visuomenininko, politiko, valstybės vyro asmenybę. Jis priklausė jau vidutinei kartai, įsiterpusiai tarp pranašų ir patriarchų — Basanavičių, Kudirkų, Vaižgantų — kartos ir taip vadinamų "buržuazinių" — tai yra, irgi dažniausiai pirmos, iš kaimo išėjusios inteligentų kartos politikų, sudariusių nepriklausomos Lietuvos vadovaujančius kadrus. Tai karta, kuriai Lietuvos ateitis buvo jau nebe svajonių, o vilčių horizontas. Gimnazijos mokytojas, klasikinių kalbų žinovas, humanistas be ypatingų kūrybinių polėkių, jis — tipingas "vidutinis inteligentas", kurio atvaizde save atpažins naujai bręstanti apsimokiusių lietuvių karta. Politinių pažiūrų žvilgsniu, jis, žinoma, centristas, atstovaujās dešiniajam centro sparnui. Nuosaikumas — jo asmeninio charakterio pagrindinis bruožas ir jo užimta politinė pozicija — nusprendžia, greičiausia, ir jo vyraujančią rolę Lietuvos atkūrimo laikais ir padaro iš jo simbolinę nepriklausomybės laikų figurą.

Visai naujas personažas, atskleidžias nenumatomus politinius gabumus, iškyla pokario metais. Nuošaliai stebėtojai tiesiog nesuprantama, kaip šis nereikšmingos tautininkų partijos, sugebėjusios į paskutinį demokratinį parlamentą nusiųsti vos du deputatus, lyderis galėjo būti pučistų parinktas ir po pavykusio 1926 m. gruodžio perversmo apšauktas Lietuvos prezidentu. Ir štai šis ramus žmogus, nuosaikus politikas, opozicijoje būdamas siūlęs krikščionių demokratų vadams vaikščioti pėstiems, o ne važinėti automobiliais, ši simboliu būti parinkta simbolinė figura dviems šachmatų žirgo ėjimais išstumia iš valdžios galingą krikščionių demokratų

partiją sulikviduoja radikalų voldemarininkų sparną ir tampa kuone absoliučiu krašto valdytoju, galinčiu, kaip jam buvo patariama, paskelbti ir laimėti demokratiškus rinkimus. Tačiau Dievo malonės periodas trumpas. Paėmus valdžią, ją reikia išlaikyti, atskleidžiant samokslus, gražiuoju įtikinant grįžti į kareivines sukilusius kariuomenės dalinius. Iš paviršiaus tai gali atrodyti, kaip operetinės diktatūros tragikomiškų scenų tęsinys, bet, giliau pažvelgus, užkulisyje išryškėja šio marionečių teatro virvučių tapytojas — didelių strateginių sugebėjimų, gudrus, machiavelinės politikos vyras, vertas Mindaugo dramos autoriaus plunksnos. Politika niekada nesidaro švariomis rankomis, ir Smetonos talentas šioje srityje neabejotinas.

Žvilgtelkime į ano meto Europos politinį horizontą. Trečioji XX a. dekada — tai pasaulinės ekonominės krizės ir ekstremizmų įsiviešpatavimo periodas. Vertinant Smetoną, negalima tad žiūrėti į jo pavertimą "Tautos Vadu", kaip į jo asmenišką ambiciją ar norą būti diktatoriumi išraišką, o kaip epochos dvasios lietuvišką atspindį. "Vadu" jis buvo padarytas tiesiog prieš savo valią, ir jaunimo jam buvo prikišama, kad jis — prastas vadas. Šis jo atsisakymas apsirengti fašisto uniformą itin ryškus jo vestoje tarptautinėje politikoje: toli gražu nesišliedamas prie diktatūrinių režimų, šis 1918-1920 m. "vokiečių agentas", kaip jį dažnai vadina sovietiniai istorikai, pastoviai ir beviltiškai liko ištikimas didžiosioms Vakarų demokratijoms, tuo išgelbėdamas, žinoma, ne Lietuvos nepriklausomybę, bet jos "honorą". Užuo kalbėjus apie Smetoną — fašistą, galima sakyti, kad jis, atvirkščiai, išgelbėjo Lietuvą nuo fašizmo.

Apibendrinant: padorus žmogus, bet — gabus, kytras politikas; nuosaikus demokratas ir prastas "tautos vadas": kas buvo iš tiesų Antanas Smetona? Ar aukštu, blizgančiu cilinderiu pasidabinęs prezidentas, ar nakčia savo kabinete užsidaręs, gyvenimo naštos sukuprintas žmogelis, skaitantis ir į lietuvių kalbą verčiantis Platoną, nostalgikiškai svajojantis apie idealią respubliką?

Senų žmonių išmintis sako, kad apie vyrą galima spręsti pagal moterį, kokią jis pasirenka, kokios jis vertas. Taip turbūt yra ir su tautomis: Rusija nusipelnė Stalino, Anglija —

Churchill'io, Prancūzija — de Gaulle'io, o Lietuva — Smetonos. Galima, žinoma, ir apversti problemą, klausiant savęs, kokią rolę vaidina valstybės vyrai tautų istorijoje, kiek jų ekonominė, socialinė, kultūrinė raida apsaugojama jai vadovaujančių valstybinių institucijų ir atsakingų žmonių. Būkime nuosaikūs: tai, kas vyko, kas buvo atlikta per tą trumpą nepriklausomybės periodą, priskirtina visų pirma pačiai tautai, jos sugebėjimui prisitaikyti prie naujų situacijų, atliepti į naujus stimulus, naujus iššaukimus: man teko matyti užmigusių ir nepajėgiančių atsibusti tautų — žinau, apie ką kalbu. Tačiau tautą įformina, sustruktūrina valstybė, duodama jai administracinius ir politinius kadrus, leisdamą pasireikšti atsakingiems jos vadovams. Užtat ir naiviu kalbėti apie blogą prezidentą ir tuo pačiu gerą, gabią, nusipelnusią tautą. Smetona kaltas už visus blogumus, bet jis tiek pat kaltas ir už tai, kas buvo gera. Taip bent dalykus vertina istorijos vadovėliai.

Man atrodo, kad vertinant taip vadinamą "smetoninę Lietuvą", nepakankamai pabrėžiama tuo metu vykusios ekonominės revoliucijos reikšmė. Jos pagrindiniai bruožai — perėjimas iš ekstensyvaus į intensyvų ūkininkavimą ir drauge agrolimentarinės pramonės įkūrimus ir išplėtimus. Tiesa, dažnai kalbama apie žemės reformą ir savanoriams žemės išdalinimą: nenusimanau, palikdamas istorikams, kokią rolę čia vaidino realybė ir kokią mitologija. Imkime keletą man pavyzdiniais atrodančių pavyzdžių. 1940 m. man teko garbė su savo pulku žygiuoti — anais laikais kariuomenės žygiuodavo pėsčios — į "išvaduotą" Vilnių. Priėjus prie tada vadintos buvusios demarkacijos linijos — Lietuvos-Lenkijos sienos, atsivėrė visai kitas peizažas: nušiurusios, irstančios trobelės, apgriuvusios tvoros, tušti laukai — akivaizdžiai matėsi, kiek Lietuvos ūkis persitvarkė per tuos dvidešimt metų. Apie 1927 m. teko laimėti papiemenauti kiek Aukštaitijoje, stambaus gaspadoriaus ūkyje: plačiai nusidriekusi pievos, pelkėtos ganyklos, naktigonės pamiškės. 1935-36 m. dažnai pabėgdavome su Vytautu Abraičiu iš Kauno ruošti egzaminus į jo tėvo 20 margų (11.5 ha) ūkį palei Marijampolę: mačiau, kaip iš to žemės sklypo jo tėvas galėjo išsiversti, augindamas runkelius ir paršus, galėjo net sūnų į mokslus leisti. Tai man simboliai perėjimo iš

vieno ūkininkavimo būdo į kitą, tai jau gili revoliucija. Tai ne procentai ir ne statistikos: aišku, kaip Lietuva po 40 metų būtų galėjusi atrodyti. Žinoma, liko baisūs kumetynai, Kaune mačiau į Rio de Janeiro favellas panašias "brazilkas", bet tai kita, iš praeities paveldėta medalio pusė. Dar naujesnis reiškinys: žemės ūkiui pritaikytas, jam atitinkančios agro-alimentarinės pramonės išvystymas, žemės dovanų — pieno, mėsos — vietoje perdirbimas, konservavimas, eksportas — tai modernišką ekonominių problemų sprendimas, kurio nuopelnai gal daugiau priklauso agronomui Juozui Tūbeliui, gal net nemaža dalimi socialistinės kilmės kooperatininkams; bet tai jau detalės. Svarbu, kad Lietuva šioje srityje per 20 metų padarė šimto metų šuolį, įsirikiuodama į modernišką žemės ūkio kraštų gretas. Smetoninė Lietuva darėsi grietinine.

Kitas, nemažiau reikšmingas procesas — tai kultūrinis lūžis, Lietuvos "suvakarėjimas". Tenka nekartą pasikalbėti su maskviečiais: "Ką gi, kiekvienas krašta turi savo Vakarus. Mums — tai Baltijos kraštai". Jei toks kultūrinis plyšys iki šiol dar jaučiamas, tai, žinoma, Lietuvos sąmoningo atsigręžimo veidu į Vakarus dėka, kuris jai leido pasivyti ir prilygti Latvijai ir Estijai. Jei ir kai kils Lietuvos autonomijos Sovietų federacijoje klausimas, tai jis bus tikrai Baltijos kraštų vakarietiško pripažinimo pasėka. Kuitūros istorikai turėtų bandyti sudaryti nors ir apytikrius sąrašus lietuvių studentų, šimtais, tūkstančiais, ištisomis bangomis atsiradusių Berlyne, Paryžiuje, Vienoje, pratęsiančių Basanavičiaus, Vaižganto, Maironio vakarietiškos kultūros tradicijas. Vakarietškumas nėra vien tik svetimų kalbų mokėjimas, ne vien tik kultūrinių referencijų sistema, tai specifinis, bendro mąstymo būdo įsigyvenimas, iniciatyvos, veiklumo, individo teigimo, asmens atvirumo pasauliui sampratos.

Pagaliau, paskutinė, jau grynai lietuviška revoliucija — tai Lietuvos sulietuvinimas. Mums, istorijai skubiai į priekį pasivarius, tai sunkiai suprantamas reiškinys, mums taip natūralu atrodo tapdinti Lietuvą su lietuvių kalba. O vis dėlto nereikia užmiršti, kad Basanavičius ir Smetona gyveno prieškariniame Vilniuje, apsupti žmonių, kalbančių lenkiškai, rusiškai, žydiškai ir kad jiems tai netrukė galvoti apie Lietuvą, steigti nepriklausomą Lietuvą. Aš pats išaugau lietu-

viškoje šeimoje, tėvai tarp savęs lietuviškai kalbėjo, bet jie savaime čia pat pereidavo į rusų ar lenkų kalbas. Juk generolas Želigovkis nuoširdžiai steigė Lietuvą — jo išleisti pašto ženklai tai liudija — bet, tiesa, lenkiškai kalbančią Lietuvą. Senesnės lenkų kartos žmonėms "žemaitiškai" kalbančių lietuvių klausimas buvo antraeilis. Buvusios Lenkijos buv. ambasadoriui Turkijoje, asmeniškam Pilsudskio draugui — su juo mes palaikėme artimus santykius — aš be mažiausios abejonės buvau jo kompatriotas — lietuvis, t. y. — lenkas. Norėdami suprasti, kas buvo Lietuva pirmajame nepriklausomybės dešimtmetyje, pagalvokime apie Kėdainių apylinkėse išaugusį Czesław Milosz, kuris iš lietuvių-lenkų pasidarė lenku-lietuviu. Kiek kitokiai, bet panašiai buvo ir su rusų kalba. Užklausęs kartą Birutę Skučaitę-Sidzikauskienę, kur ji išmoko rusiškai kalbėti, gavau atsakymą: neužmiršk, kad aš vaikystę leidau kareivinėse ir kad ten karininkai tarp savęs dažniausiai rusiškai kalbėdavo. Iš Kauno, baigęs rusų gimnaziją ir į Prancūziją 1927 m. išvykęs garsus filosofas E. Levinas moka, tiesa, atmintinai Lietuvos himną ir "kai du stos, visados daugiau padarys!", bet lietuviškai išmokti jis, deja, neturėjo progos. Šitokiame kontekste darosi suprantama, kodėl tiesiog iš kaimo atėjusi jaunoji lietuvių karininkų karta, padariusi perversmą prieš mieste vykusias internaacionalinio pobūdžio manifestacijas, savo simboliu pasirinko Antaną Smetoną, pirmąjį lietuviškos nepriklausomybės prezidentą.

Ekonominė revoliucija, kultūrinis lūžis ir Vakarų modelio pasirinkimas ir, pagaliau, galutinis lietuviškumo įsitvirtinimas sudaro, žinoma, ne vieno Smetonos noupelnus, bet globaliniai leidžia kalbėti, juos apibūdinant, apie "Smetonos laikus".

Smetonos laikai — tai nepriklausomybės laikai, ir visai natūralu, kad išėivija šią tautos gyvenimo sampratą atsienešė su savim. Tačiau, laikams bėgant, nepriklausomybės sąvoka įgavo vis labiau abstraktų turinį, ir ji dažnai suprantama, kaip tam tikras juridinis valstybės statusas arba kaip vien svajonėmis ir viltimis maitinama idėja. Ekonominė vienų nuo kitų priklausomybei visame pasaulyje nepermaldaujamai didėjant, geopolitikos srityje išviešpatavus siaubingai jėgų pusiausvyrai, padoriam žmogui kartais net baisu darosi

galvoti apie galimą tokios nepriklausomybės kainą — atominį karą.

Žymiai kitaip reikalai atrodo krašte, kur tauta neabejoja savo buvimu, bet kur kasdien konkrečiai jaučiama jos įforminimo valstybe nebuvimas. Gal ir paradoksaliai tai atrodoys tačiau, žvilgtelėjus į praeitį, pirmoji 1918 m. padaryta "klaida", mano manymu, tai — Lietuvos nepriklausomybės paskelbimas, o ne jos valstybės atstatymo aktas.

Kalbėdami apie tarpukario Lietuvą, mes turime galvoje lietuvių tautą, apsiskelbusią nepriklausoma valstybe savo maždaug etnografiniai atitinkančiose sienose, teisybė, su teise į rytuose platesnes, bet taip pat etnografiniu principu apibrėžtas teritorijas. Šioji kartais vadinama "Kauno Lietuva" istoriškai atitinka didelę dalimi senąją žemaitiją, ir dabartinė lietuvių kalba juk iki XVIII a. buvo vadinama žemaičių kalba (o dabartinė žemaičių tarmė — tai sulietuvintų kuršių tarmė). Romantizmo įtakoje sau "stiprybę semdami" iš Viduramžių kunigaikščių Lietuvos, XIX a. lietuviai savo teisę į valstybę, savo "atgimimą" išaugino vistiek ne valstybinėje tradicijoje, o bendroje Europos tautų teisių į laisvę atmosferoje.

1939 m., "Rusijai grąžinus iš Lenkijos atimtą Vilnių", prasidėjo visai nauja mūsų tautos gyvenimo epocha, tautos sąmonėje įvyko istorinis lūžis, kurio reikšmės mes iki šiol dar pilnai nesuvokiame. Vilnius ir jo sritis — tai jau nebe neteisėtai atplėšta lietuvių tautos dalis, o Lietuvos valstybės sostinė. Paradoksalu: sostinė valstybės, kurios kaip tik beveik tuo pat metu tauta neteko. Tačiau, prarasdama valstybinę nepriklausomybę, ji atgavo naują, netikėtą palikimą — valstybingumą idėją.

Sunku aprašyti tokį kultūrinį, materialiai neapčiuopiamą procesą, kuris net patiems jo veikėjams nėra visai sąmoningas. Išeivija, "pasitraukusi į Vakarus", paliko Kauną; turistinėmis kelionėmis aplankydama Lietuvą, ji dabar atranda Vilnių, tikrą miestą, išpuoštą XVI-XVII a. puikaus baroko bažnyčiomis ir pastatais, įsirašiusį į panašių miestų — Lenkijos, Austrijos, Kroatijos — grandinę, Vakarų Europos avangardą. Palikę nusususį vienintelį Konradą, jie Vilniuje randa kavines,

restoranus, night-club'us, teatrus, o, arčiau išžiūrėję, suranda ir aktyvų kultūrinį gyvenimą, lietuvišką, savitos kultūros atmosferą.

Tai nereikia kokio nors sovietinio režimo išgyrimo, net ir Gorbačiovui aišku, kad "buržuazinėmis" sąlygomis visos "šalies" pažanga būtų buvusi triguba. Keista atrodo tik tai, kad Vilniuje mūrai ir gatvės pakeitė žmones, o ne žmonės pritaikė sau gatves ir mūrus: tuo tarpu kai Lenkijai priskirtoje Rytų Vokietijos teritorijoje ir toliau stovyklauja nomadai, kai Karaliaučiaus srityje ar Rusijai priskirtoje Suomijos dalyje — dirvonai, dykumos ir griūvėsiai, Vilnius tapo lietuvišku miestu, Lietuvos sostine.

Vilnių iš naujo apgyvendindami pusbadžiai lietuviai pasijuto namie, išjautė atsakomybę už Vilnių ir už visą praeitį, įrašytą į jo mūrus, kitaip sakant, jie prisiėmė našta būti Lietuvos valstybės tęsėjais. Ir tai visiems gerai žinomomis sąlygomis.

Valstybingumo idėja — tai tautos ir valstybės sąvokų sutapdinimas. Reikėjo tad įsisavinti mintį, kad Vilniaus universitetas, net ir pavadintas "didelio mokslininko" V. Kap-suko vardu, — tai Lietuvos universitetas, Lietuvos valstybės įsteigtas ir augintas, kad jo profesoriai, nesvarbu, ar jie buvo lietuviai, lenkai, čekai ar vokiečiai, savo darbais buvo žinomi Europoje, dirbo Lietuvos naudai, kad lietuviai studentai šian-dien jo aulose ir auditorijose — teisėti savininkai. Universiteto 400 m. minėjimas — tai valstybės tęstinumo simbolis. Reikėjo atstatyti Trakų pilį, idant akmenys, o ne griūvėsiai kalbėtų: pilies arklidės, pritaikytos trijų tūkstančių raitelių įgulai, didžioji pilies menė, kurioje Vytautas priiminėjo svetimų šalių ambasadorius ir kuri savo išmieromis primena Versalio sales — tai jau nebe poezija, o konkrečios Lietuvos valstybės galios išraiškos.

Šitai suvokiant naują lietuvių tautos vystymosi fazę, galima suprasti, kad tauta ir jos išeivija kalba dviem skirtingomis kalbomis, bet apie tą patį dalyką: kai Amerikoje nostalgiškai šūkaujama apie Nepriklausomybę, iš Vilniaus atliepia aidas: išvien veikdami, atstatykime senąsias Vilniaus pilis. Reikia įsisąmoninti, kad reikalas eina ne apie Gedimino

bokštą ir jame plėvesuojančią trispalvę, o apie XV-XVI a. pilis-rūmus, iš kurių per du amžius buvo valdoma Lietuvos valstybė, kurios sienos nusidriekė toli į rytus nuo Smolensko ir Kievo. Tai nebe Viduramžių, o Renesanso Lietuva, taip istorikų vadinamoji Ponų, t. y. didžiūnų Lietuva, kurią turėdamas galvoje, Stalinas kreipėsi į rusų tautą: jūs, kurie per amžius buvote įpratę vergauti totorių chanams ir Lietuvos bajorams... Tai Lietuva su gerai organizuotu, stipriu valstybės aparatu, tai Radvilų, Pats'ų, Uoginskių valdomas kraštas, kuris tada ir statė dabartinius Vilniaus bokštus. Užtai ir Vilniaus pilių atstatymas, tai jau nebe romantizmas, o valstybinio tęstinumo akmenyje įrašymas. Šitokia Lietuvą ir dabartinėje padėtyje, Sovietų Sąjungos sąstatoje jau gali ir turi užimti garbingą vietą: naujas Rytų Europos istorijos perrašymas parodys, kad ukrainiečių ir gudų tautybių sąmoningas išsivystymas vyko sienose, kurios Didžiąją Lietuvos Kunigaikštystę skyrė nuo Didžiosios Maskvos kunigaikštystės, kai Lietuva buvo vienu iš pagrindinių rytų slavų tautų susiformavimo faktorių.

Bandant suprasti tipingo savo epochos atstovo — Antano Smetonos asmenybę, įrašant ją į tą nepaprastą, lietuvių tautai lemtingą periodą, teko pratęsti savo apmąstymus ir apie tai, kaip toliau gyvena ir savo likimą išpildo tuo metu atgimusi tauta. Tada pamažu išryškėja tautos valstybingumo idėja, vieškelis į ateitį.

Redakcija didžiai vertina Algirdo J. Greimo straipsnį "Antanas Smetona ir kas toliau", verčiantį skaitytojus ir mus visus giliau pagalvoti apie tai, kas iš tikrųjų "ir toliau"?

Redakcija yra tos nuomonės, kad lietuvių tautos valstybingumo idėja gimė ne su Vilniaus grąžinimu 1939 metais, o prieš su virš 700 metų, tik jai kartais stipriau, kartais silpniau pasireiškiant ir įvairiais laikotarpiais ją įvairiai suprantant. 1918-40 metų Lietuva tą valstybingumo idėją galutinai suformulavo. Tautos ir valstybės valstybingumo idėja teturi tik vieną tikslą — siekti savistovios tautos ir valstybės valdymosi formos. Teisingai suprasta valstybingumo idėja negali pasitenkinti LTSR valdymosi forma kaip 15-ji sovietinės imperijos respublika.